

BÖLÜM 9

KLASİK DÖNEM ARAP ŞİİRİNDE MECÂZLA İLGİLİ SANATLAR

Muhammet Selim İPEK¹

Giriş

Araplar cahiliye döneminde belâgat ve fesâhat alanında yüksek bir seviyeye ulaşmışlardır (Dayf, 1965, s. 9). Arap edebiyatında köklü bir tarihi olan şiirin İslamiyet'in gelişiyle arasında 400 yıl bulunduğu ifade edilmektedir. Bu da Arap şiirinin uzun bir gelişme dönemi geçirdiğini ve Arapların büyük bir şiir birikimine sahip olduklarını göstermektedir (Demirayak, 2012, s. 69-71). Belâgat ilminin de ilk olarak şiir tenkidıyla kendini göstermeye başladığı görüşünden hareketle şiirdeki söz sanatları sonraki dönemlerde ele alınarak terimler belirlenmiş ve bu alanda eserler telif edilmiştir. Bu eserler Kur'ân, hadis ve klasik Arap şiirini temel olarak söz sanatlarını tasnif etmişler ve belagât ilminin ortaya çıkmasını sağlamışlardır (Bulut, 2013, s. 19).

Belâgat, sözün fasih bir şekilde zamana ve mekana uygun bir şekilde söylenmesi ve söylenen bu sözün de muhatabın ruhuna veya aklına hitap etmesi ve muhatabta bir iz bırakmasıdır (el-Cârim – Emîn, 2010, s. 8). Sözün etkili bir şekilde söylenmesi, gerek mecazla ilgili sanatlarla gerek muktezâ-yı hâle uygun olmasıyla ve gerekse lafız ve manayı güzelleştiren sanatlarla kullanılmasıdır. Sözün etkili bir şekilde söylenmesi beyân ilminin; müktezâ-yı hâle uygun olması meânî ilminin, lafız ve manayı güzelleştiren sanatlarla kullanılması da bedî ilminin konusudur. Bu üç ilim belâgatın temel kısımlarını oluşturmaktadır.

Belâgatın ileri bir seviyede öne çıktığı Arap şiiri mecazla ilgili sanatların beliğ şairlerin dilinde hayat bulduğu ve dil malzemesinin derlendiği önemli edebî vesikalardır. Söz sanatlarının ustalıkla kullanıldığı bu şiirler, okuyucunun zihninde ve kalbinde büyük etkiler uyandırmış ve günümüze aktarılmıştır. Bu söz sanatlarından mecazla ilgili olan teşbîh, istiâre, mecaz-ı aklî, mecaz-ı mürsel ve kinâye sanatları, kadim Arap şairleri tarafından ustalıkla kullanılmış ve manaya güzellik katmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, mselimipek25@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8743-7648>

lafızlarla ifade ederek bu teşbihi saklamak istiârenin belâgatini göstermektedir. Kastedilen mananın icazlı bir şekilde ve bir alâka vasıtasıyla adeta resmedilerek ifade edilmesi mecâzın belâgatinin göstergesidir. Kusurları, söylendiği zaman tahammül edilebilir bir ifadeyle söyleyip muhatabı kinden sıyrabilmeyi ve edep dairesinden çıkmamayı sağlamak kinâyenin belâgatinin izhârıdır.

Hülasa; mecâzla ilgili sanatları ele alan ve duyguyu farklı şekillerde ifade etmeyi esas alan beyân ilmi; teşbîh, istiâre, mecâz veya kinâye yoluyla edebî ve belîğ bir söz söylemenin yoludur. Her üslubun kendine has bir güzelliği ve yaratıcılığı içinde barındırdığı bu sanatlar, manalara farklı yollarla ulaşmak gibi bir zenginlik sunmakta ve dinleyiciye farklı tasavvurların ve hayallerin kapısını aralamaktadır.

KAYNAKLAR

1. Abbâs, Fadl Hasan. (2009). *Esâlibu'l-Beyân*, Dâru'n-Nefâis, Ammân.
2. Akbaş, Y. F. (2017). *Arapça Belâgat*. (1. Basım). İstanbul: Cantaş Yayınları.
3. Âküb, İ. A. (2000). *el-Mufasssal fî Ulûmi'l-Belâgati'l-Arabiyye*. (1. Basım). Halep: Câmiatu Haleb.
4. Atik, A. (1985). *fî'l-Belâgati'l-Arabiyye, ilmu'l-beyân* (1. Basım) Dâr'u-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrût.
5. Buhturî (1964); "*Dîvân I – IV*", thk. Hasan Kamil es-Sayrafi, Dâru'l-Meârif, Mısır.
6. Bulut, A. (2013). "*Belâgat, Meânî – Beyân, Bedî*", 1. Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul.
7. Coşkun, M. (2008). *Kinâyenin Belâgat Kitaplarındaki Seyri Ve Onu Yeniden Anlama Ve Sunma Denemesi*, Bilig, Ankara, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, Sayı: 44.
8. Dayf, Ş. (1965), "*el-Belâga, Tatavvur ve Târih*", 9. Baskı, Dâru'l-Meârif, Kâhire.
9. Demirayak, K. (2012), "*Arap Edebiyatı Tarihi I – Cahiliye Dönemi*", 2. Baskı, Fenomen Yayınları, Erzurum.
10. Ebu'l-Atâhiyye, (1986). "*Dîvân*", Dâr Beyrût, Beyrût.
11. el-Cârim A. ve Emîn M. (2010). *el-Belâgatu'l-Vâdiha*, Dâru'l-Meârif, Kâhire.
12. el-Hamdâni, Ebû Firâs (1994) "*Divân*", şrh: Halil ed-Duveyhî, Dâr'ul-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût.
13. el-Hâşimî, A. (1999). "*Cevâhiru'l-Belâga fî'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî*", thk. Yusuf es-Sumeyli, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût.
14. el-Kazvîni, el-Hatîb (2003). "*el-Îzâh fî Ulûmi'l-Belâga*", Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
15. en-Nâbiğa ez-Zübânî, (1996), "*Divân*", Şrh: Abbâs Abdussâtir, 3. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan.
16. Hacimüftüoğlu, N. (1992). "*Beyân*", TDVİA, İstanbul.
17. İbn Mu'tez, (tsz): "*Divân*", Dâr Sâdir, Beyrût.
18. İmru'l-Kays, (1984): "*Divân*", thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Meârif, 4. Baskı, Mısır.
19. Külekçi, N. (1999). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
20. Mütenebbi, (1983). "*Divân*", Dâr Beyrût, Beyrût.
21. Tarafa b. el-Abd (2002). "*Divân*", şrh: Mehdi Muhammed Nâsîru'd-dîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.